

Joanna Peter

Małopolskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli

Polskie Towarzystwo Diagnostyki Edukacyjnej

Nie tylko wiedzieć O tym, jakim potrzebom powinna sprostać dzisiejsza szkoła

Streszczenie

Współczesne przemiany społeczne, kulturowe i technologiczne skłaniają do ponownego namysłu nad rolą szkoły i celami edukacji. Punktem odniesienia są wyniki badań międzynarodowych i krajowych dotyczących dobrostanu psychicznego dzieci i młodzieży, wskazujące na znaczenie relacji, poczucia sprawczości, przynależności oraz systemu wartości jako czynników wspierających rozwój i odporność psychiczną. Rozważania prowadzą do wniosku, że szkoła powinna tworzyć środowisko sprzyjające wszechstronnemu rozwojowi ucznia, integrujące kształcenie z wychowaniem oraz wspierające budowanie odpowiedzialności, więzi i poczucia sensu. W tym ujęciu edukacja odpowiada nie tylko na potrzeby poznawcze, lecz także na wyzwania współczesnego świata i rozwój człowieka jako osoby.

Słowa kluczowe: wartości, dobrostan, rozwój, relacje, odporność psychiczna

Skąd ta potrzeba?

Historia edukacji jest historią kolejnych odpowiedzi na pytanie, jak przygotować człowieka do świata, w którym przyjdzie mu żyć. Każde pokolenie dziedziczy inny świat: warunki życia, wyzwania, oczekiwania, dlatego każde na nowo definiuje sens edukacji i zadania szkoły.

Szkoła uczyła czytać, gdy umiejętność odczytywania tekstu otwierała drogę do świata. Przekazywała wiedzę, gdy ta była dobrem trudno dostępnym. Przygotowywała do określonych ról społecznych, gdy rzeczywistość była bardziej przewidywalna niż dziś. Współczesność stawia jednak przed edukacją pytania, na które nie da się odpowiedzieć wyłącznie programem nauczania czy kolejną porcją informacji. Dziś znajdujemy się w rzeczywistości znacznie bardziej złożonej. Współczesny człowiek nie doświadcza już niedoboru informacji i nie zмага się z ograniczonym dostępem do nich, lecz przeciwnie – żyje w świecie ich nadmiaru i z koniecznością nieustannego dokonywania wyborów, selekcji, interpretacji i nadawania znaczeń.

Żyjemy w świecie, który potrafi dostarczyć niemal nieograniczonej wiedzy, a jednocześnie coraz częściej zмага się z kryzysem orientacji aksjologicznej. Potrafimy skutecznie uczyć, jak działa świat, ale coraz częściej stajemy wobec pytania, po co i w jakim kierunku warto działać. Tempo przemian sprawia, że kolejne pokolenia dorastają w warunkach odmiennych od tych, które kształtowały doświadczenia ich rodziców czy nauczycieli. Cyfrowa rzeczywistość nie jest

już dodatkiem do życia codziennego. Stała się jego integralną częścią. Granice między światem realnym i wirtualnym coraz częściej się zacierają, a doświadczenie dojrzewania rozgrywa się równocześnie w obu tych przestrzeniach.

W takim świecie dyskusja o kondycji psychicznej dzieci i młodzieży przestaje dotyczyć wyłącznie zdrowia, a otwiera się na wartości, sens, zdolność społeczeństwa do zachowania ciągłości, budowania wspólnoty oraz wychowywania kolejnych pokoleń ludzi zdolnych do odpowiedzialnego uczestnictwa w życiu społecznym i tworzenia więzi międzyludzkich.

Jeszcze do niedawna debata publiczna koncentrowała się przede wszystkim na diagnozowaniu problemów i deficytów. Mówiliśmy o kryzysach, zaburzeniach, uzależnieniach, przemocy rówieśniczej czy narastających trudnościach emocjonalnych. Dziś coraz wyraźniej dostrzegamy, że sama diagnoza nie wystarcza. Równie ważne staje się rozpoznawanie tego, co pozwala młodym ludziom rozwijać się harmonijnie, budować odporność psychiczną, odnajdywać sens i doświadczać poczucia zakorzenienia.

Być może dla wielu osób jest to konstatacja trywialna, ale to właśnie w tym miejscu rozpoczyna się współczesna refleksja nad edukacją: nie jako systemem przekazywania wiedzy, lecz jako przestrzenią wielowymiarowego i holistycznego rozwoju człowieka.

Dlaczego teraz?

W historii ludzkości tempo przemian nigdy nie było tak szybkie jak obecnie. W ciągu jednego pokolenia zmieniły się sposoby komunikowania, zdobywania wiedzy, budowania relacji i uczestnictwa w życiu społecznym. Sztuczna inteligencja, media społecznościowe, algorytmy personalizujące treści czy nieustanna obecność urządzeń mobilnych tworzą środowisko, które nie ma historycznego odpowiednika.

Młody człowiek dorastający w XXI wieku funkcjonuje w rzeczywistości nieustannej dostępności. Nigdy wcześniej nie miał tak szerokiego dostępu do wiedzy, inspiracji i możliwości rozwoju. Nigdy wcześniej nie mógł komunikować się z tak wieloma ludźmi niezależnie od czasu i miejsca. Paradoks współczesności polega jednak na tym, że wraz ze wzrostem możliwości nie rośnie proporcjonalnie poczucie pewności siebie. Przeciwnie: wiele badań pokazuje, że pokolenie dysponujące największym dostępem do informacji coraz częściej doświadcza niepewności, a mając nieograniczone możliwości komunikacyjne, coraz częściej mówi o samotności.

Źródeł tego zjawiska jest wiele. Należą do nich rosnące wymagania społeczne, kultura nieustannego porównywania się z innymi (i to w rozumieniu globalnym), presja osiągnięć, świadomość bycia obserwowanym i filmowanym, przeciążenie informacyjne oraz osłabienie tradycyjnych struktur wspólnotowych. W świecie, w którym niemal wszystko podlega ocenie, młody człowiek coraz częściej doświadcza konieczności nieustannego potwierdzania własnej wartości.

Jednocześnie warto zauważyć coś bardzo ważnego. Mimo ogromnych zmian cywilizacyjnych podstawowe potrzeby człowieka pozostają zaskakująco trwałe.

Wbrew często powtarzanym opiniom współczesna młodzież nie różni się od poprzednich pokoleń tak bardzo, jak mogłoby się wydawać. Nadal potrzebuje bliskości, poszukuje akceptacji, pragnie być zauważana, rozumiana i szanowana. Zmieniają się narzędzia komunikacji i technologie, lecz nie zmienia się potrzeba więzi, sensu i nie słabnie pragnienie przynależności do wspólnoty.

Dane, które nie dają spokoju

W ostatnich latach problematyka zdrowia psychicznego młodych ludzi znalazła się w centrum zainteresowania wielu organizacji międzynarodowych. Nie jest to przypadek. Skala obserwowanych zjawisk sprawiła, że kwestie związane z kondycją psychiczną zaczęto postrzegać jako jedno z najważniejszych wyzwań współczesnych społeczeństw.

Cennych informacji na ten temat dostarczają na przykład badania HBSC (*Health Behaviour in School-aged Children*)¹ prowadzone pod patronatem Światowej Organizacji Zdrowia w kilkudziesięciu krajach świata, w tym również w Polsce. To jeden z ważniejszych raportów dotyczących kondycji psychicznej młodzieży w Europie, Azji Centralnej i Kanadzie. Badanie obejmuje blisko 280 tys. młodych ludzi w wieku 11, 13 i 15 lat z 44 krajów i regionów. Analizy pozwalają obserwować długofalowe tendencje dotyczące jakości życia młodzieży, dostarczają informacji o relacjach rodzinnych, zdrowiu psychicznym, zachowaniach ryzykownych oraz wpływie mediów cyfrowych na dobrostan psychiczny nastolatków.

Wnioski płynące z tych badań są spójne i niepokojące, choć raczej nie są zaskakujące. Coraz większa grupa nastolatków doświadcza obniżonego dobrostanu psychicznego, problemów emocjonalnych oraz trudności związanych z funkcjonowaniem społecznym. Jednocześnie badacze zwracają uwagę, że czynnikiem chroniącym przed kryzysami okazuje się troskliwe i wspierające środowisko.

Podobne wnioski odnaleźć można w raportach UNICEF (*United Nations Children's Fund*)². Organizacja od lat podkreśla, że problemy psychiczne dzieci i młodzieży stają się jednym z najważniejszych wyzwań zdrowia publicznego na świecie. Blisko 13% nastolatków na świecie żyje ze zdiagnozowanymi zaburzeniami psychicznymi, a połowa problemów psychicznych rozpoczyna się jeszcze przed 15. rokiem życia dziecka. Jednocześnie raport zwraca uwagę, że skuteczna profilaktyka nie może ograniczać się wyłącznie do interwencji terapeutycznych. Zdrowie psychiczne młodych ludzi wzmacniają przede wszystkim wspierające relacje rodzinne i rówieśnicze, poczucie przynależności do społeczności szkolnej, obecność znaczących dorosłych, rozwijanie kompetencji społeczno-emocjonalnych oraz poczucie sprawczości i sensu życia. Czynniki te pełnią funkcję ochronną wobec kryzysów psychicznych i trudności emocjonalnych.

¹ A. Cosma, S. Abdrakhmanova, D. Taut, K. Schrijvers, C. Catunda, C. Schnohr, *A focus on adolescent mental health and well-being in Europe, central Asia and Canada. Health Behaviour in School-aged Children international report from the 2021/2022 survey*, Volume 1. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe; 2023. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.

² *The State of the World's Children 2021: On My Mind – Promoting, protecting and caring for children's mental health*, UNICEF, New York 2021.

Oba raporty podkreślają, że niezwykle istotną (czasem wiodącą) rolę w ochronie zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży odgrywa szkoła, ponieważ jest miejscem, w którym można nie tylko wcześniej rozpoznawać nadchodzący kryzys, ale także – poprzez dobre relacje z nauczycielami i rówieśnikami oraz dostęp do odpowiedniej pomocy – kształtować odporność psychiczną i wyposażać w narzędzia pomagające radzić sobie z takim kryzysem.

Podobne tendencje dostrzegalne są również w Polsce, gdzie w ostatnich latach zrealizowano wiele zakrojonych na szeroką skalę badań poświęconych dobrostanowi psychicznemu i społecznemu młodych ludzi. Polskie diagnozy koncentrowały się na takich zagadnieniach jak: samoocena, poczucie sprawczości, relacje społeczne, funkcjonowanie szkolne oraz kryzysy emocjonalne i psychiczne młodzieży. Do najważniejszych należą między innymi: *Prawa dziecka w Polsce 2024*³, *Nastolatki. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów i rodziców – raport badawczy*⁴, *Stan Młodych 2025*⁵, *Szkoła 2025. Raport z monitoringu codzienności i rzeczywistości szkolnej*⁶, *Obraz bullyingu w szkołach ponadpodstawowych*⁷, *Młode głowy. Otwarcie o zdrowiu psychicznym*⁸, *Diagnoza młodzieży*⁹.

W debacie o kondycji psychicznej dzieci i młodzieży szczególną rolę odgrywają badania prowadzone blisko codziennego doświadczenia szkoły. W tym kontekście *Raport z badań kondycji psychicznej dzieci, młodzieży i nauczycieli z terenu województwa małopolskiego*¹⁰ stanowi wartościowe źródło informacji, pokazując sytuację młodych ludzi funkcjonujących w określonym środowisku społecznym, edukacyjnym i kulturowym, dobrze znanym zarówno uczniom, jak i nauczycielom oraz rodzicom.

Badania przeprowadzone przez Małopolskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli objęły nie tylko szeroką grupę uczniów i nauczycieli (uczestniczyło w nim ponad 18 000 uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych w wielu od 11 do 19 lat oraz 3000 nauczycieli), ale przede wszystkim podjęły próbę spojrzenia na młodego człowieka w sposób nieco szerszy. Nie ograniczono się do diagnozowania trudności emocjonalnych czy ryzyka uzależnienia od Internetu. Obok tych zagadnień pojawiły się pytania o marzenia, aspiracje, poczucie sensu życia, relacje rodzinne oraz świat wartości.

³ *Prawa dziecka w Polsce 2024*, Stowarzyszenie Polski Komitet Narodowy UNICEF, Warszawa 2025.

⁴ A. Ładna, K. Kamiński, K. Rosłaniec, A. Wrońska, M. Błażej, A. Jankiewicz, F. Konopczyński, M. Nawrot, *Nastolatki. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów i rodziców – raport badawczy*, NASK – Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2025.

⁵ K. Gagatęk, U. Karaś, J. Kelsz, *Stan Młodych 2025*, Fundacja ważne sprawy, Warszawa 2025.

⁶ A. Dęboń, *Szkoła 2025. Raport z monitoringu codzienności i rzeczywistości szkolnej*, Stowarzyszenie dO!Pamina Lab, Dąbrowa Górnicza 2025.

⁷ R. Kaczan, P. Rycielski, M. Wójcik, *Obraz bullyingu w szkołach ponadpodstawowych*, Uniwersytet SWPS, RESQL, Fundacja UNIQA, Warszawa 2025.

⁸ M. Dębski, J. Flis, *Młode głowy. Otwarcie o zdrowiu psychicznym. Raport z badania dotyczącego zdrowia psychicznego, poczucia własnej wartości i sprawczości wśród młodych ludzi w Polsce*, Fundacja UNAWEZA, Warszawa 2023.

⁹ *Diagnoza Młodzieży*, Polskie Towarzystwo Polityki Społecznej, Warszawa 2026.

¹⁰ R. Solecki, *Raport z badań kondycji psychicznej dzieci, młodzieży i nauczycieli z terenu województwa małopolskiego*, MCDN, Kraków 2025.

Wyniki tych badań wpisują się w szersze tendencje obserwowane na świecie. Potwierdzają, że młodzi ludzie poszukują dziś nie tylko sukcesu i samorealizacji, ale również stabilności emocjonalnej, autentycznych więzi oraz poczucia zakorzenienia. Wbrew stereotypom wcale nie odrzucają wartości. Badania pokazują młode pokolenie jako ludzi próbujących odnaleźć własne miejsce w rzeczywistości pełnej sprzecznych oczekiwań.

Analizy przeprowadzane przez instytucje badawcze, organizacje społeczne oraz środowiska akademickie pozwalają coraz dokładniej zrozumieć codzienność współczesnych uczniów. Zebrane dane ukazują obraz bardziej złożony niż ten obecny w medialnych uproszczeniach, którymi jesteśmy epatowani. Z jednej strony widzimy młodzież ambitną, otwartą na rozwój, świadomą swoich potrzeb i oczekiwań. Z drugiej strony dostrzegamy narastające zmęczenie, przeciążenie emocjonalne, obniżoną samoocenę oraz trudności w budowaniu trwałych więzi. W raportach dotyczących zdrowia psychicznego młodzieży regularnie powracają podobne wątki. Są nimi poczucie osamotnienia, lęk przed przyszłością, niepewność dotycząca własnej wartości, doświadczenia przemocy rówieśniczej oraz trudności w odnajdywaniu równowagi pomiędzy wymaganiami szkoły, oczekiwaniami społecznymi a potrzebami rozwojowymi.

Jednocześnie wyniki badań pozwalają zakwestionować popularny stereotyp przedstawiający współczesne pokolenie jako roszczeniowe lub pozbawione motywacji. W rzeczywistości młodzi ludzie bardzo często wykazują wysoką wrażliwość społeczną, potrzebę zaangażowania oraz gotowość do podejmowania działań na rzecz innych. Poszukują jednak środowisk, które będą traktowały ich podmiotowo i pozwolą im doświadczać realnego wpływu na otaczającą rzeczywistość.

Coraz wyraźniej widać również, że jednym z kluczowych problemów staje się poczucie sprawstwa. Wielu uczniów posiada wiedzę, kompetencje i aspiracje, lecz nie zawsze doświadcza przekonania, że może skutecznie wpływać na własne życie. Tymczasem właśnie poczucie wpływu stanowi jeden z najważniejszych czynników chroniących przed bezradnością i rezygnacją.

Dlatego współczesna diagnoza młodego pokolenia nie może ograniczać się do opisu trudności, lecz powinna dostrzegać również potencjał, aspiracje i zasoby. Dopiero takie spojrzenie pozwala przejść od narracji o kryzysie do narracji o odpowiedzialnym wspieraniu rozwoju.

Warto zauważyć, że nauka coraz częściej odchodzi od myślenia skoncentrowanego wyłącznie na deficytach. Obok badań nad depresją, lękiem czy zachowaniami ryzykownymi rozwija się nurt poszukujący odpowiedzi na pytanie, co sprawia, że niektórzy młodzi ludzie potrafią zachować równowagę pomimo trudnych doświadczeń. To niezwykle istotna zmiana perspektywy. Przez wiele lat badania dotyczące zdrowia psychicznego koncentrowały się przede wszystkim na problemach. Tymczasem, aby uchwycić pełnię doświadczenia młodego pokolenia, należy pytać również o to, co daje siłę, buduje nadzieję i pozwala zachować równowagę w sytuacjach kryzysowych. W centrum zainteresowania pojawiają się takie pojęcia jak: odporność psychiczna, wspólnotowość, poczucie sensu, zaangażowanie społeczne czy zaufanie.

Coraz częściej zauważa się, że człowiek rozwija się najlepiej wtedy, gdy doświadcza autonomii, wolności, możliwości samodzielnego działania, a także przynależności oraz świadomości, że nie pozostaje sam.

W tym sensie światowe badania prowadzą do wniosku znacznie szerszego niż diagnoza kryzysu psychicznego. Pokazują bowiem, że pytania o zdrowie psychiczne są w istocie pytaniami o głębszym wymiarze – aksjologicznym i społecznym – dotyczą wartości organizujących wspólnotę, kultury relacji oraz warunków sprzyjających rozwojowi człowieka.

To, co nieoczywiste

Współczesna szkoła znajduje się w szczególnym momencie swojej historii. Nigdy wcześniej nie dysponowała tak rozbudowanymi narzędziami dydaktycznymi, a wiedza nie była tak łatwo dostępna. A jednak – a może właśnie dlatego – coraz częściej pojawia się pytanie, czy edukacja rzeczywiście odpowiada na najważniejsze potrzeby człowieka. Być może wynika to z faktu, że proces uczenia się ma wymiar znacznie głębszy, niż potocznie mu się przypisuje.

Uczenie się nie jest wyłącznie procesem poznawczym. Oczywiście dokonuje się w obszarze pamięci, uwagi i logicznego myślenia, ale równocześnie każdy akt uczenia się osadzony jest w doświadczeniu emocjonalnym. Człowiek przyswaja wiedzę nie tylko umysłem, ale również poprzez relacje, poczucie bezpieczeństwa, obraz samego siebie oraz przekonanie o własnych możliwościach.

Uczeń, który doświadcza lęku, odrzucenia lub chronicznego stresu, nie funkcjonuje poznawczo w taki sam sposób jak uczeń czujący się bezpiecznie i akceptowany. Emocje nie są dodatkiem do procesu edukacyjnego. Stanowią jego integralną część. To właśnie dlatego współczesna neuronauka coraz częściej podkreśla ścisły związek pomiędzy stanem psychicznym a efektywnością uczenia się.

Można powiedzieć, że istnieje pewien „ukryty wymiar edukacji”, którego nie widać w programach nauczania ani arkuszach ocen. Tworzą go codzienne doświadczenia ucznia: sposób, w jaki jest traktowany przez nauczycieli, jakość relacji z rówieśnikami, atmosfera panująca w klasie, możliwość popełniania błędów bez lęku przed ośmieszeniem oraz poczucie, że jest częścią wspólnoty. To właśnie w tej przestrzeni kształtuje się stosunek do nauki, wiara we własne możliwości oraz gotowość do podejmowania wysiłku intelektualnego. Trudno mówić o rozwoju poznawczym w oderwaniu od rozwoju emocjonalnego.

W tym kontekście szkoła jawi się nie tylko jako instytucja dydaktyczna, ale także jako środowisko relacyjne: miejsce spotkania ludzi, przestrzeń budowania wspólnoty, środowisko, w którym człowiek uczy się nie tylko matematyki, języka czy historii, ale również współpracy, odpowiedzialności, dialogu i rozumienia samego siebie. Coraz wyraźniej dostrzegamy, że edukacja przyszłości będzie zależała nie tyle od ilości przekazywanej wiedzy, ile od jakości środowiska, w którym wiedza jest zdobywana.

Odpowiedzialność dorosłych

Rozważania dotyczące dzieci i młodzieży prowadzą nieuchronnie do pytania o odpowiedzialność dorosłych: rodziców, nauczycieli, wychowawców... Łatwo mówić o problemach młodego pokolenia, trudniej zapytać, w jakim stopniu są one odbiciem świata, który sami stworzyliśmy. To wymaga gotowości do krytycznego namysłu nad kulturą, którą współtworzymy.

Dzieci nie dorastają w próżni. Nie przychodzą do szkoły jako niezależne byty funkcjonujące poza kulturą, rodziną czy społeczeństwem. Dorastają w rzeczywistości, którą organizują dorośli. Obserwują nasze wybory, przejmują nasze wzorce zachowań i uczą się sposobów reagowania na trudności. Jeżeli otacza je nieustanna presja osiągnięć, zaczynają postrzegać własną wartość przez pryzmat wyników. Jeżeli obserwują świat pełen napięć, konfliktów i niepewności, trudno oczekiwać, że pozostaną wobec nich obojętne.

Olbrzymia część tych obserwacji dokonuje się w szkole. Nie oznacza to oczywiście prostego przenoszenia odpowiedzialności, ale raczej konieczność uczciwej refleksji. Szkoła nie funkcjonuje w izolacji i nie jest w stanie kompensować wszystkich deficytów ani rozwiązywać problemów, których źródła leżą poza jej zasięgiem. Szkoła nie powinna i nie może zastępować rodziny w kwestii przekazywania wartości i kształtowania postaw – to dom rodzinny pozostaje podstawowym środowiskiem wychowawczym. Nie oznacza to jednak, że może pomijać ten obszar – jej rolą jest wspieranie i uzupełnianie działań rodziców. Jednocześnie to właśnie szkoła pozostaje tą przestrzenią, na którą mamy realny wpływ, stanowi obszar, który możemy świadomie kształtować i udoskonalać.

Być może właśnie tutaj znajduje się jedno z najważniejszych wyzwań współczesnej szkoły: nie tyle nauczyć młodych ludzi, jak funkcjonować w świecie, ile pokazać im, że świat ten można współtworzyć odpowiedzialnie i z troską o innych.

Czy naprawdę idzie nowe?

Interesującym zjawiskiem jest stopniowe zbliżanie się refleksji naukowej i praktyki edukacyjnej. Przez długi czas dyskusje dotyczące zdrowia psychicznego, jakości relacji czy znaczenia wartości funkcjonowały przede wszystkim w przestrzeni badań psychologicznych i pedagogicznych. Dziś coraz wyraźniej dostrzegalne staje się przekonanie, że kwestie te nie są zagadnieniami pobocznymi wobec edukacji, ale dotyczą jej samego centrum.

W *Podstawowych kierunkach realizacji polityki oświatowej państwa w roku szkolnym 2026/2027*¹¹ szczególne miejsce zajmuje wspieranie wszechstronnego rozwoju ucznia, troska o jego kondycję psychiczną, budowanie kompetencji społecznych oraz wzmacnianie współpracy szkoły z rodziną. Wśród priorytetów znajdują się również działania związane z profilaktyką uzależnień, przeciwdziałaniem przemocy rówieśniczej oraz rozwijaniem odpowiedzialnych postaw obywatelskich.

¹¹ <https://www.gov.pl/web/edukacja/podstawowe-kierunki-realizacji-polityki-oswiatowej-panstwa-w-roku-szkolnym-20262028> [dostęp: 10.06.2026].

Można oczywiście traktować te zapisy jako kolejne zadania administracyjne wpisywane do szkolnych dokumentów. Stanowią jednak symptom głębszej zmiany myślenia o edukacji. A przykładem tej zmiany może być koncepcja *Profilu absolwenta i absolwentki*¹² przygotowana przez Instytut Badań Edukacyjnych – Państwowy Instytut Badawczy. Dokument ten można odczytywać jako próbę odpowiedzi na fundamentalne pytanie: kim powinien być człowiek opuszczający współczesną szkołę?

Przez wiele lat odpowiedź koncentrowała się przede wszystkim wokół wiedzy i kompetencji. Dziś perspektywa ta zostaje wyraźnie poszerzona. W centrum modelu znalazły się wartości. Nie jako dodatek do edukacji, nie jako osobny moduł wychowawczy realizowany obok „prawdziwego” nauczania. Zostały one umieszczone w samym sercu całej konstrukcji edukacyjnej. Tworzą fundament, na którym budowane są kompetencje poznawcze, społeczne i osobiste.

Jest to zmiana niezwykle istotna. Pokazuje bowiem, że edukacja zaczyna odzyjskiwać wymiar integralny. Rozwój poznawczy nie jest przeciwstawiany rozwojowi emocjonalnemu, a kompetencje nie konkurują z wychowaniem.

Wartości? A na co to komu?

Słowo „wartości” przez wiele lat budziło w edukacji pewien dystans. Kojarzyło się z moralizowaniem, narzucaniem przekonań lub próbami wychowania według jednego, uniwersalnego wzorca. Tymczasem współczesna refleksja pedagogiczna coraz częściej przywraca temu pojęciu jego pierwotne znaczenie. Nie chodzi o tworzenie katalogu nakazów i zakazów. Chodzi o pytanie, co pomaga człowiekowi orientować się w świecie.

Każdy człowiek potrzebuje punktów odniesienia pozwalających odróżniać to, co ważne, od tego, co jedynie pilne, oraz kryteriów pomagających podejmować decyzje, budować relacje i nadawać kierunek własnemu życiu.

Coraz więcej badań wskazuje, że osoby posiadające względnie spójny system wartości lepiej radzą sobie z sytuacjami kryzysowymi, skuteczniej budują relacje społeczne i częściej doświadczają poczucia sensu. Wartości nie są więc wyłącznie kategorią filozoficzną czy etyczną. Stanowią również ważny zasób psychologiczny, który umożliwia poszukiwanie trwałych punktów orientacyjnych w świecie.

Po co to wszystko?

Rozpoczynając rozważania o kondycji psychicznej dzieci i młodzieży, łatwo ulec pokusie koncentrowania się wyłącznie na trudnościach. Statystyki dotyczące depresji, samotności, przemocy czy przeciążenia emocjonalnego potrafią budzić niepokój. Są ważnym sygnałem ostrzegawczym i nie wolno ich lekceważyć.

¹² *Profil absolwenta i absolwentki. Droga do zmian w edukacji*, red. A. Szymczak, A. Strzemieczna. Wersja zaktualizowana i uzupełniona. Etap I: przedszkola i szkoły podstawowe, Instytut Badań Edukacyjnych – Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2025, s. 14–16.

Jednak edukacja nie może zatrzymać się na diagnozie problemów, jej zadaniem jest również dostrzeganie możliwości. Współczesne badania prowadzone na świecie, w Polsce i w Małopolsce pokazują bowiem coś niezwykle ważnego: za wskaźnikami kryzysu psychicznego kryją się nie tylko trudności, lecz także potrzeby. Potrzeba sensu, wspólnoty, bycia zauważonym, wpływu na własne życie, budowania relacji opartych na zaufaniu i wzajemnym szacunku.

Dlatego przyszłość edukacji będzie rozstrzygała się nie tylko w klasach wyposażonych w nowoczesne technologie lub w kolejnych reformach programowych, ale przede wszystkim w jakości relacji, które tworzymy, w kulturze szkoły, w tym, czy potrafimy być obecni, kiedy uczniowie potrzebują wsparcia, oraz wymagający, kiedy potrzebują rozwoju.

Od tego, na ile będziemy potrafili zadbać o te obszary, zależy nie tylko kształt samej edukacji, ale także – znacznie bardziej: jakość życia społecznego i kulturowego teraz i w przyszłości.

Literatura

- Cosma A., Abdrakhmanova S., Taut D., Schrijvers K., Catunda C., Schnohr C., *A focus on adolescent mental health and well-being in Europe, central Asia and Canada. Health Behaviour in School-aged Children international report from the 2021/2022 survey*, Volume 1. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe; 2023. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.
- Dęboń A., *Szkoła 2025. Raport z monitoringu codzienności i rzeczywistości szkolnej*, Stowarzyszenie dO!Pamina Lab, Dąbrowa Górnicza 2025.
- Dębski M., Flis J., *Młode głowy. Otwarcie o zdrowiu psychicznym. Raport z badania dotyczącego zdrowia psychicznego, poczucia własnej wartości i sprawczości wśród młodych ludzi w Polsce*, Fundacja UNAWEZA, Warszawa 2023.
- Diagnoza Młodzieży*, Polskie Towarzystwo Polityki Społecznej, Warszawa 2026.
- Gagatek K., Karaś U., Kelsz J., *Stan Młodych 2025*, Fundacja ważne sprawy, Warszawa 2025.
- Kaczan R., Rycielski P., Wójcik M., *Obraz bullyingu w szkołach ponadpodstawowych*, Uniwersytet SWPS, RESQL, Fundacja UNIQ, Warszawa 2025.
- Ładna A., Kamiński K., Rosłaniec K., Wrońska A., Błażej M., Jankiewicz A., Konopczyński F., Nawrot M., *Nastolatki. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów i rodziców – raport badawczy*, NASK – Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2025.
- Prawa dziecka w Polsce 2024*, Stowarzyszenie Polski Komitet Narodowy UNICEF, Warszawa 2025.
- Profil absolwenta i absolwentki. Droga do zmian w edukacji*, red. A. Szymczak, A. Strzemiączna. Wersja zaktualizowana i uzupełniona. Etap I: przedszkola i szkoły podstawowe, Instytut Badań Edukacyjnych – Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2025.
- Solecki R., *Raport z badań kondycji psychicznej dzieci, młodzieży i nauczycieli z terenu województwa małopolskiego*, MCDN, Kraków 2025.
- The State of the World's Children 2021: On My Mind – Promoting, protecting and caring for children's mental health*, UNICEF, New York 2021.

Netografia

<https://www.gov.pl/web/edukacja/podstawowe-kierunki-realizacji-polityki-oswiatowej-panstwa-w-roku-szkolnym-20262028>.